

ANOTACE

KOVÁCS, István:
*Piłsudski... Katyň... Solidarita. Klíčové pojmy
 polských dějin 20. století*
 Barrister & Principal, Brno 2010,
 308 stran

Polské dějiny mají pověst „příliš složitých pro cizince“. A opravdu už jenom pohled na hranice státu, na stránkách historických atlasů putujících v posledních stoletích sem a tam, může v běžném čtenáři vyvolat značný zmatek. Navíc Poláci – stejně jako řada dalších národů střední a východní Evropy – trpí komplexem společnosti, jejíž dějiny už od 18. století píší „jiní“ a ona sama je v evropském diskurzu zbavena vlastního hlasu. O to větší hodnotu pak mají pohledy, které nepřebírají „imperiální“ perspektivu historiografie na východ či na západ od polských hranic, ale zároveň čtenáři dokážou poskytnout pohled zvenčí, v němž se zasvěcenost do tajů polských dějin pojí se schopností převyprávět je čtenáři nezorientovanému v jejich složitostech. V poslední době má Polsko na takové historiky štěstí. Stačí zmínit, že Velšan Norman Davies patří v Polsku mezi intelektuální celebrity, a na paty mu nyní šlape profesor z Yale, Timothy Snyder, autor bestselleru *Bloodlands. Europe between Hitler and Stalin* (Bloodlands, New York 2010) a předtím sťěžejní studie *The Reconstruction of Nations* (Yale University Press, New Haven-London 2003) o vývoji polské, ukrajinské, běloruské a litevské identity od Lublinské unie (1569) do současnosti.

Do této kategorie patří i méně známý maďarský historik, polonista a diplomat István Kovács. Překlad knihy tohoto vědeckého pracovníka Maďarské akademie věd a bývalého konzula Maďarska v Polsku vyšel v roce 2010 v češtině v brněnském nakladatelství Barrister & Principal. Původní název knihy: *Zázrak u Visly a na Baltu* byl v české verzi nahrazen méně metaforickým *Piłsud-*

ski... Katyň... Solidarita. Klíčové pojmy polských dějin 20. století.

Český název poukazuje na jistou fragmentárnost knihy, která se zaměřuje na vybrané postavy a události moderních polských dějin, nicméně skrze tyto klíčové postavy a události se autorovi daří vytvořit překvapivě ucelený a souvislý obraz Polska 20. století. První část knihy je věnována Polsku rozdělenému mezi ruské, německé a rakousko-uherské císařství, procesu znovuzískání nezávislosti během 1. světové války a budování samostatného státu v meziválečném dvacetiletí. Tuto etapu dějin sledujeme skrze osudy Józefa Piłsudského, levicového revolucionáře, vůdce polských legií, náčelníka státu a nakonec neformálního diktátora. Druhá třetina knihy je věnována období 2. světové války, opět načrtnutého na několika příbězích: katyňského masakru polských důstojníků, osudů polské armády na západní frontě, odbojového „podzemního státu“ či Varšavského povstání. Zvláštní hodnotu pak mají případové studie, které představují vhled do každodenní reality okupovaného Polska: „Osvětim, 1688 dní a nocí KL Auschwitz“; „1961 dní nacistické okupace Krakova – pohled zvenčí“ nebo příběh polského ilegálního školství. Významnou část představuje i popis polsko-židovských vztahů v tomto období, který je prezentován jak v jeho nejvznešenějším (působnost Rady pro záchranu Židů *Żegota*), tak nejhanebnějším rozměrům (kielecký pogrom v roce 1946). V poslední části knihy se pak Kovács zabývá vývojem komunistického Polska. Vyprávění se opět soustředí na několik klíčových postav (Gomułka) a událostí (roky 1956, 1968 a 1980) a končí pádem režimu.

Autor nikdy nedeklaruje, že tvoří zcela *sine ira et studio* – už samotný název originálu *Zázrak u Visly* (vítězství nad bolševiky u Varšavy v roce 1920) a *na Baltu* (stávka v gdaňských loděnicích, která vedla k pádu komunismu) předpokládá pro maďarskou tradici typic-

kou sympatii k Polsku jako národu, který ve 20. století přežil jaksi navzdory „nevyhnutelným dějinným procesům“. Na druhé straně se nevyhýbá ani temnějším stránkám polské historie – jako už zmiňovaný kielecký pogrom nebo politické represe po Piłsudského převratu v roce 1926.

Hodnota Kovácsových esejů je pro českého čtenáře těžko vyčíslitelná, už jenom proto, že podobně přehledy moderních polských dějin v českém kontextu zoufale chybí. *Půl století dějin Polska 1939–1989* Andrzeje Paczkowského (Academia, Praha 2000) je práce nesmírně solidní, nicméně její „učebnicový“ charakter z ní dělá spíše vhodnou příručku než zajímavou četbu pro laika. Kovács na druhé straně spojuje nepochybnou historickou odbornost s velkým vypravěčským talentem, který při podrobné rekonstrukci některých událostí, jako je třeba pogrom v Kielcích nebo dělnické povstání v Poznani v červnu 1956, dává historickému výkladu rytmus strhující reportérské prózy.

Historie pojímaná jako vyprávění samozřejmě s sebou přináší řadu úskalí, především nebezpečí zjednodušení. Kovács se mu povětšinou úspěšně vyhýbá, možná s výjimkou posledních kapitol knihy, v nichž je vývoj Solidarity zobrazen poněkud příliš uhlazeně – bez výraznější zmínky o rozkladu hnutí v době výjimečného stavu, problematické roli Lecha Wałęsy nebo stinných stránkách polského „řízeného“ přechodu k demokracii v letech 1988–1990. Nicméně celkově nelze pochybovat o tom, že je Kovácsova kniha velkým přínosem z hlediska zpřístupňování polských dějin českému čtenáři, o čemž může svědčit i skutečnost, že v relativně brzké době byl celý náklad vyprodán. Snad se brzy dočkáme dotisku.

◆ **Maciej Ruczaj**

KISIELEWSKI, Tadeusz A.:
Sikorski – spiknutí. Na stopě vrahů polského generála

Jota, Brno 2009, 390 stran

Polský historik Tadeusz A. Kisielewski se ve své knize s odvahou pouští na tenký led hypotéz a úvah o záhadné smrti generála Władysława Sikorského při letecké katastrofě 4. července 1943 u Gibraltaru. Byla smrt předsedy polské exilové vlády a vrchního velitele polských ozbrojených sil nehoda, nebo atentát? Tato otázka zaměstnávala již mnoho publicistů a je stále ožehavým tématem. Kisielewski stojí na základě svých široce pojatých závěrů jednoznačně za myšlenkou atentátu.

Polský autor nepopisuje ale jen samotný průběh atentátu, zabývá se také zešířou celkovou situací doby a operacemi tajných služeb. Začíná popisem polské situace let 1939–1941 a reakcemi Sikorského exilové vlády na mezinárodní vývoj. Kisielewski předkládá překvapivě informace o známosti o katyňském zločinu v kruzích polské špionáže již od léta 1940. Je ale otázkou, kam se informace dostaly. Skutečně až k nejvyšším polským a britským představitelům? Jsou správná autorova tvrzení o oprávněnosti jejich mlčení v letech 1940–1941? Co věděl samotný Sikorski? Na to neexistuje jasná odpověď. Rovněž je sporná otázka případné informovanosti německé strany o Katyni již roku 1940, či dokonce pasivní účasti Gestapa v Katyni. Samozřejmě bez pochyb je ostudné jednání západních politiků od jara 1943, a hlavně po roce 1945. Mlčení britských a amerických oficialit v letech 1943–1945 lze ještě politicky vysvětlit neochotou jít do roztržky s Moskvou během války. Ale proč hlavně v Londýně přetrvávalo ostudné mlčení dlouhá desetiletí? Není v tom ukryto i jedno z tajemství Sikorského smrti? Autor píše v úvodu, že britská vláda neměla motiv k odstranění Sikorského. Ale je tomu skutečně tak?

Kisielewski pak přechází k podrobnému popisu technického pozadí katastrofy Sikorského letadla. Tvrzení přeživšího českého pilota Prchala podrobuje rozsáhlé analýze a dokládá jeho nevěrohodnost. Autor se hodně opírá o počítačovou simulaci prof. Maryniaka o vzletu a pádu letadla Liberator, která byla uveřejněna roku 2003. Simulace ukazuje nevěrohodnost Prchalových výpovědí. Všechny britské oficiální vyšetřovací komise se opíraly o popření sabotáže v řízení letadla, ale nezkoumaly ostatní části stroje.

Kisielewski se dále správně zabývá klíčovou otázkou, komu Sikorského smrt mohla nejvíce posloužit. Postupně probírá možnosti všech stran, které mohly mít zájem na generálově odstranění. Nejmenší možnosti vidí u Němců a polské protisikorské opozice. Sporné otázky zůstávají u britské a americké strany. Kisielewski ale nepatří k autorům, kteří vidí opodstatněné důvody pro likvidaci Sikorského z hlediska Churchilla či Roosevelta. Rozsáhle rozebírá zákulisní hry o separátní dohody všech válčících stran. Sikorského smrt podle autora nezapadá do angloamerické hry. Kisielewski zpochybňuje jeden ze známých klíčových důkazů, záznam telefonátu Churchill – Roosevelt z 29. července 1943. Záznam podle něj pochází z knihy *Deníky šéfa Gestapa H. Müllera*, vydávané v USA postupně od roku 1996. Mnoho historiků knihu označilo za podvrh. Ale podobný záznam z jiného zdroje byl uveřejněn v češtině v časopise *Střední Evropa* již v říjnu 1994 (SCHICKEL, A.: Dobové svědectví. *Střední Evropa*, č. 43, s. 48–51). Přes všechny Kisielewského argumentace zůstává tedy hlavně nad britským počínáním stín pochybností.

Největší možný zájem na Sikorského smrti vidí autor v Moskvě. Sovětské vedení mohlo mít na likvidaci generála eminentní zájem, přes všechny Sikorského snahy o dohodu s Moskvou. Stalin a jeho okolí jasně věděli, že Sikorski se jim nepodřídí a mohli se ho chtít

raději zbavit jako jedině smelující osobnosti v jinak rozhádaném polském exilu. Eliminace vlivu exilu bez Sikorského se jim mohla zdát snadnější a cesta k ustavení prosovětské loutkové vlády jednodušší. Je ovšem těžko zodpověditelnou otázkou, zda v případě Sikorského přežití (či neuskutečnění atentátu) by se polsko-sovětské vztahy a osud Polska vůbec ubíraly jiným, lepším směrem.

Pokud tedy Sikorského smrt u Gibraltaru 4. července 1943 byla skutečně atentátem, zůstává důležitou otázkou, kdo jej konkrétně připravil a provedl a jak katastrofa při vzletu letadla konkrétně proběhla. Kisielewski předkládá na sto stránkách, tedy bezmála třetinu svého textu, množství hypotéz, domněnek a důkazů o různých skupinách atentátníků. Čtenář nalezne konkrétní jména Poláků a Britů, kteří v cizích službách mohli vykonat vražedný čin na generálu Sikorském a jeho doprovodu. Vše byla samozřejmě pečlivě utajovaná zákulisní hra tajných služeb, přímé důkazy tedy nenalezneme. Jsou ale vůbec někde uloženy?

Kisielewski se pak vrací k tomu, co již zmínil v počátku publikace. Rozsáhlému poválečnému mlčení odpovědných činitelů Velké Británie a dalších států po dlouhá desetiletí. Toto mlčení pak Kisielewski ukazuje znovu v kontextu s podobným poválečným mlčením v dalších ostudných případech, jako byla Katyň, Raoul Wallenberg či atentát na papeže Jana Pavla II.

Celkově před námi vyvstává neradostný obraz zákulisních nečistých praktik tajných služeb a jejich krytí čelnými politiky z obav před různými aférami. Právě proto neexistuje mnoho přímých důkazů u mnoha osudových tragédií 20. století. A smrt W. Sikorského u Gibraltaru 4. července 1943 je jednou z nich. Záleží na každém z čtenářů, zda bude nadále věřit oficiálním vysvětlením „nehody“ či novým hypotézám o atentátu. V každém případě je Kisielewského kniha rozsáhlým

příspěvkem k objasňování pravdy jednoho tragického momentu dějin 20. století.

◆ Petr Kubík

CENCKIEWICZ, Sławomir:

Długie ramię Moskwy. Wywiad wojskowy Polski Ludowej 1943–1991 (wprowadzenie do syntezy)

Zysk i S-ka Wydawnictwo, Poznań
2011, 534 stran

Čtyřicetiletý polský historik Sławomir Cenckiewicz, který v současnosti přednáší na Univerzitě Míkoláše Koperníka v Toruni, je autorem několika velmi diskutovaných publikací. Bouřlivou diskusi vzbudila v roce 2008 kniha, v níž se společně s Piotrem Gontarczykem zabýval vedle jiného spoluprací Lecha Wałęsy s komunistickou tajnou policií v první polovině sedmdesátých let (*SB a Lech Wałęsa. Przyczynek do biografii*. IPN Gdańsk – Warszawa – Kraków 2008). Někdejší hlavní tváří Solidarity a bývalému polskému prezidentovi věnoval Cenckiewicz také další samostatnou knihu (*Sprawa Lecha Wałęsy. Zysk i S-ka, Poznań 2008*). Mezi nejprodávanější historické knihy se v roce 2010 zařadila jeho podrobná monografie o spoluzakladatelce Nezávislého odborového svazu „Solidarita“ Anně Walentynowiczové (*Anna Solidarność. Życie i działalność Anny Walentynowicz na tle epoki 1929–2010*. Zysk i S-ka, Poznań 2010).

Také nejnovější Cenckiewiczova kniha se těší velkému zájmu čtenářů (v jednom z velkých varšavských knihkupectví byla v minulém roce vystavena mezi nejprodávanějšími tituly). Důvodem je především objemné téma, které vzhledem k významné roli armády v polských dějinách silně rezonuje v tamní společnosti. Vojské tajné služby Polské lidové republiky navíc hrály zejména v osmdesátých letech nepoměrně větší roli, než tomu bylo v československém případě. Na rozdíl

od civilních tajných služeb neprošly po roce 1989 výraznější personální obměnou a vykazovaly i z tohoto důvodu značnou kontinuitu s předchozím režimem, která byla zpřetrhána teprve v roce 2006 po vítězství národně konzervativní politické strany Právo a spravedlnost. Na rozpuštění vojenských tajných služeb se Sławomir Cenckiewicz tehdy osobně podílel jako předseda vládní komise.

Kniha představuje poprvé dějiny vojenské rozvědky v období Polské lidové republiky. O tom, jak autor vykresluje roli této tajné služby, svědčí nejlépe název knihy, který zní ve volném překladu „prodloužená ruka Moskvy“. Podle jeho výkladu neměla – stejně jako ostatní tajné služby v tomto období – samostatné postavení a sloužila výhradně jako nástroj pro udržení sovětské dominance nad Polskem. Dokládá to i okolnostmi, za jakých byla vojenská rozvědka vytvořena. Jeho výklad proto sahá hluboko před samotný vznik komunistického režimu v Polsku, jehož zárodky lze najít už v polských jednotkách vytvořených pod sovětskou kontrolou na východní frontě. Autor ovšem přesahuje historické období Polské lidové republiky také na opačné straně, když výklad ve skutečnosti dotahuje v poslední kapitole až do roku 2006.

Publikace je rozdělena na úvod, osm chronologicky řazených kapitol a závěr. Připojen je přepis podrobné organizační struktury II. výzvědné správy Generálního štábu Polské armády z roku 1984. Poslední částí je slovník dobových termínů, které vojenští rozvědčici používali. V knize je otištěna řada organizačních schémat vojenské rozvědky a tabulek s personálním obsazením jejich různých součástí.

◆ Petr Blažek

NOWAK, Andrzej:

Impérium a ti druzí. Rusko, Polsko a moderní dějiny východní Evropy

Centrum pro studium demokracie a kultury (CDK), Brno 2010, 263 stran

V polsko-ruských vztazích lze nalézt nejednu analogii k dějinně ambivalentnímu česko-německému stýkání a potýkání se. Z „vlastní“ zkušenosti víme, že to, co se z pohledu zvenci (nezaujatelem divákovi) může jevit jako pouhé nedorozumění, k němuž dochází v procesu interpretace minulosti (ať již jednotlivých událostí, nebo celých epoch), vychází z rozdílných mentalit. V tomto smyslu není vždy možné považovat často užívanou metaforu „Historie – učitelka života“ za obecně platnou; její limity jsou poznatelné právě v oné neschopnosti plně se ztotožnit s dějinami druhého společenství, převzít jeho interpretaci dějin a identifikovat se s ní. Důvodem je patrně rozdílná dějinná zkušenost, důsledkem čehož dochází k naprosto rozdílnému přemýšlení o dějinách, byť mají kořeny ve stejných událostech.

Nejen z výše uvedeného důvodu je dobré vědět, čím je formováno (nejen naše) přemýšlení o novodobém vývoji střední a východní Evropy, zvláště když minulost tohoto regionu z nemalé míry vytvářelo soužití tak velkých sousedů, jakými byli a jsou Poláci a Rusové.

Českému čtenáři se zásluhou Centra pro studium demokracie a kultury dostává do rukou soubor textů současného polského historika a, jak je v doslovu uvedeno, „veřejně činného akademika“ Andrzeje Nowaka (nar. 1960), které jsou věnovány problematice impéria a jeho role v polsko-ruských vztazích. Fenomén impéria se autor v jednotlivých studiích snaží postihnout různými způsoby. V knize je vymezují části nazvané *Impérium v teorii* (I. část) a *Impérium v praxi* (II. část), jako by se jednalo – a v kontextu historie, zejména ale autorova přístupu k tématu, jenž

je zde prezentován, i jedná – o dvě kategorie. Cenný je zejména úvodní přehled mezioborové a mezinárodně vedené diskuse současných historiků o tom, co impérium je, čím je udržováno a motivováno a jak lze „filozoficky“ (ideově) zdůvodnit jeho vznik, budování a existenci v euroasijském prostoru, kdy minimálně západní periferie impéria byla vyspělejší než jeho centrum. Dále pak, jakým způsobem se vyvíjel vztah Ruska a později SSSR k vlastnímu budovanému impériu (v prvním případě k poměru dvou protichůdných tendencí: expanzi a izolacionalismu) a jak jej vnímali sami Rusové, a samozřejmě i to, jak toto impérium vnímali ostatní, včetně Poláků. Bez zajímavosti nejsou autorovy postřehy o současném vztahu ruských politických elit k „Západu“ a z čeho tento vztah vychází a jak se vyvíjí. Za povšimnutí též stojí poměr vlády, zejména ale prezidenta Ruska V. Putina k ruským historikům, ovlivňující například naraci „národních“, přímo „vlastenecky“ pojatých dějin Ruska ve školách.

Ve výboru textů Andrzeje Nowaka nechybí reflexe novodobého, v rámci 20. století v podstatě moderního polského (mini)imperialismu, regionální velmoci, prezentovaná v III. části výboru autorových studií, nazvané *Polsko a Východ*, jejíž první kapitola má výmluvný název *Polsko: Mezi imperiálním pokušením a antiimperiální úlohou v politice východní Evropy v 18.–21. století*. Autor nepíše (nepřemýšlí) o dějinách pouze na základě interpretace a komparace jednotlivých konkrétních událostí (ale ani ty v případě nutnosti nepomíjí), místo toho sleduje vývoj idejí ve společnostech, včetně jejich vzájemných proměn; jeho přemýšlení o minulosti se otiskuje do úvah směřujících k budoucnosti. Nejedná se zde nakonec o vztah mezi tím, co bylo, případně (ne)mělo být, a tím, co není, ale být by mělo? K tomu ostatně směřuje poslední kapitola, nazvaná opět výmluvně *Polská východní politika: Historická aspirace a současná dilemata*

ta. Z ní si dovolím ocitovat takřka závěrečné věty o evropském společenství, které, aby bylo skutečností, a ne pouze teorií, musí [...] oživit odvážná politika „expanze“ jejich hodnost na území, které je po staletí s Evropou spjato a tvoří její východní pomezí (s. 256).

Autor předmluvy, Jan Holzer, označil Andrzeje Nowaka za jednoho z nejkompetentnějších průvodců po aspektech ruské imperiální politiky 19. a 20. století. Nejenom z tohoto důvodu je možné doporučit knihu zájemcům o danou problematiku.

◆ Martin Tichý

WILLIAMSON, David G.:

Zrazené Polsko. Nacistická a sovětská invaze v roce 1939

JOTA, Brno 2010, 268 stran

Jak je zřejmé z knižního názvu, britský historik se zaměřil na klíčové okamžiky moderních polských dějin, vrcholících světovým válečným konfliktem. Jelikož studie byla primárně určena anglosaskému čtenáři, nemohl se vyhnout exkurzu do 18. století, znovuzrození Polska v průběhu Velké války a mezi-válečného období *Rzeczpospolita Polska*. Dotyčná kapitola, pod názvem *Pozadí*, směřuje k velkému finále v září 1939. Práce trpí neduhy mnoha anglosaských dějepisců (jednu z čestných výjimek představuje Norman Davies): neznalostí daného regionu, jazykovou nevybaveností, absencí archivního výzkumu v dané zemi a zjednodušujícím pohledem na „svět za Rýnem“.

Jelikož Williamson v úvodu nedefinoval cíl publikace, respektive komu je určena, bylo obtížné dospět k jednostranné dehonestaci. Zpočátku jsem se domníval, že se jedná o popularizační práci, čemuž nasvědčovala absence poznámkového aparátu, ten se však náhle a sporadicky objevil přímo v textu.

Právě citace z materiálů uložených v *National Archives* v Kew Garden, rukopisů a fotokopií německých dokumentů z *Imperial War Museum* a využití nepublikovaných rukopisů polských historiček a historiků považují za největší přínos studie. Přitom je nabíledni, že polští kolegové publikovali na dané téma nemálo vynikajících děl (například SZAWŁOWSKI, Ryszard: *Wojna polsko-sowiecka 1939 r. t. 1 i 2*. Polska Fundacja Kulturalna, London 1986). Množství chyb ve faktografií, vojenství a militáriích bylo naštěstí vysvětleno v závorkách redakcí nakladatelství JOTA. Otázkou tak zůstává, zda by nebylo přínosnější seznámit českého čtenáře s překladem primárních polských prací, než mu „donekonečna“ předkládat (nejen) britské kompilace.

Kladně hodnotím Williamsonovy sondy do hrůzných výjevů polské kampaně, viděné pohledem takřka všech zúčastněných stran. Neomezuje se přitom pouze na svědectví vojáků, ale nechává promluvit i strádající civilní obyvatelstvo. Samotný popis konfliktu je sice čtivě zpracován, ale nepřináší prakticky nic nového, což více méně platí i o celé publikaci.

◆ Ladislav Kudrna

JINDRA, Martin:

Z milosti trpět pro Krista. Životní příběh faráře Církve československé (husitské) Václava Mikuleckého

Blahoslav ve spolupráci s náboženskou obcí ČČSH v Praze 1 – Staré Město, Praha 2011, 379 stran

Martin Jindra, autor anotované knihy, se soustavně věnuje problematice vztahů ve společnosti v letech totalitního režimu, zejména v církvi, k níž sám patří. Není to poprvé, kdy představuje osudy člověka v zápasu se společenským bezprávím, přičemž své informace čerpá z pramenů archivních i ze vzpomínek dosud žijících pamětníků. Ten-

tokrát představuje životní osudy Václava Mikuleckého, faráře, nepřehlédnutelné postavy Církve československé husitské ve třetí čtvrtině 20. století.

Kniha je rozdělena do dvou částí. V první z nich se před námi na sto šedesát pět stránek rozvíjí drama člověka, vstupujícího do služby v církvi s touhou pomáhat druhým, naslouchat jim i citlivě naznačovat směr životní cesty. Každá kapitola této části knihy je uvedena modlitbou V. Mikuleckého, kterou je dobré nepřehlédnout a chvíli se soustředit před pokračováním četby. Během ní sledujeme cílevědomou snahu uchovat církev v důsledné službě evangeliu, zápas uvnitř vlastního společenství víry i obranu proti politické zpupnosti a svévoli. Zápas vytrvalý, ale zároveň plný pokory. Zápas vedený v době, kdy státní a stranická moc si činila absolutní nárok na myšlení a svědomí občana. Otevírá se tu obraz doby po druhé světové válce, společenských poměrů ve vztahu k církvím a k „alternativnímu“ myšlení vůbec. Je to nejen svět církevních tajemníků, církevních hodnostářů vycházejících jim vstříc, ale i svět duchovních, toužících přežít.

Martin Jindra prezentuje čtenáři existenční zápas kněze s odňatým státním souhlasem, občana druhé, ne-li třetí kategorie, sledujeme i jeho vytrvalé úsilí o návrat do církevních služeb. Uprostřed tohoto neradostného dění vyrůstá však téměř v podzemí společenství duchovních, společenství živé víry, společenství tiché a dělné, společenství vzájemnosti. První část knihy M. Jindry čteme tu s hořkostí a výčitkami, tu s úlevným zjištěním, že i v situacích zdánlivé bezmoci vystoupí lidé, kteří se nepoddají zlobě. Zjišťujeme, že Václav Mikulecký nezůstal ve svém zápase sám, nezůstal opuštěn Bohem ani lidmi. Druhá část knihy, nadepsaná Přílohy a dokumenty, obsahuje Mikuleckého šestnáct promluv z let 1952–1972 na biblické texty a jedenáct různých zamyšlení – ty jsou živé i po čtyřiceti

ceti až šedesáti letech. Připojeny jsou také různé promluvy a texty jeho přátel, např. farářů Josefa Špaka nebo Stanislava Jurka. Vyzvednout je třeba i poznámky pod čarou, přibližující okamžitě a přehledně osoby, které vstupují do děje životního příběhu faráře Mikuleckého. Jediněná je edice padesáti různých dokumentů, vztahujících se k jeho životu. Vše je psáno svěžím, srozumitelným jazykem, v první části knihy doplněno řadou oživujících fotografií.

Leží před námi kniha, k níž se bude vnímavý čtenář vracet, aby si znovu položil otázku, jak přežíval onu dobu on.

◆ František Konvalinka